

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ, Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ . . .	5
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ	16
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΘΕΣΜΟΙ ΚΑΙ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ	25
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	39
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Η ΠΟΛΙΤΕΙΑ – Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	56
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ . . .	73
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	81
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Ο ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ, ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ	84
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	102
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Η ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	105
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	113
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΑΞΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	116
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	125

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ	128
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	141
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11: ΤΟ ΧΡΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΕΣ	146
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	155
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12: ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ	159
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	168
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13: ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	171
Απαντήσεις στις ερωτήσεις του σχολικού βιβλίου	184
1ο κριτήριο αξιολόγησης	189
2ο κριτήριο αξιολόγησης	191
3ο κριτήριο αξιολόγησης	193
4ο κριτήριο αξιολόγησης	195
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ	197

1.1 Άνθρωπος: κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό ον

- Ο άνθρωπος δεν υπάρχει έξω από την κοινωνία.
- Αυτό είναι το νόημα της φράσης του Αριστοτέλη «ο άνθρωπος από τη φύση του είναι πολιτικό ον».
- Ο άνθρωπος μόνο μέσα στο πλαίσιο της κοινωνικής ζωής μπορεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Αναπληρώνει το τρίχωμα, τα νύχια και τη δύναμη των ζώων με τη συλλογική έλλογη δράση.

Η διαμόρφωση της προσωπικότητας

- Ο άνθρωπος γεννιέται με ορισμένα βιολογικά χαρακτηριστικά (φύλο, χρώμα ματιών, χρώμα δέρματος κτλ.).
- Όμως, η ανάπτυξη και η διαμόρφωση της προσωπικότητάς του οφείλονται στην κοινωνική ζωή, στην αλληλεπίδρασή του με την κοινωνία.

Άνθρωπος και κοινωνία

- Η κοινωνία διαμορφώνει τον άνθρωπο και ο άνθρωπος διαμορφώνει την κοινωνία.
- Ο άνθρωπος με τη συνειδητή του δράση αλλάζει τη φύση και την κοινωνία.
- Ο άνθρωπος διαμορφώνει τις κοινωνικές του σχέσεις και οικοδομεί το μέλλον του.
- Η κοινωνία θέτει στον άνθρωπο πλαίσιο δράσης, όμως ο άνθρωπος με τη δράση του μπορεί να μετασχηματίσει αυτό το πλαίσιο.

Η κοινωνία και τα χαρακτηριστικά της

- Κοινωνία είναι ένα σύνολο ανθρώπων που έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

α) Οργάνωση

- Η κοινωνία είναι το σύνολο των μελών της. Η ζωή και η οργάνωση των μελών της ρυθμίζονται από κανόνες (άγραφους και γραπτούς), διέπονται από αξίες κτλ.

β) Αυτοτέλεια

- Κάθε κοινωνία είναι διακριτή και ξεχωριστή από άλλες κοινωνίες. Γι' αυτό λέμε ότι υπάρχει η ελληνική κοινωνία, η ιταλική κοινωνία κτλ.

γ) Διάρκεια

- Η κοινωνία είναι ένα σύνολο ανθρώπων με ιστορία, με διάρκεια στον χρόνο.

Δεν είναι κάτι που διαλύεται και ενώνεται ξανά σε σύντομα χρονικά διαστήματα.

- Η διάρκεια της κοινωνίας ξεπερνά τη ζωή των μελών της.
- Από αυτή την άποψη, η κοινωνία είναι μια οντότητα πέρα και πάνω από τα μέλη της.

δ) Ταυτότητα

- Κάθε κοινωνία έχει μια συλλογική ταυτότητα, την αίσθηση του «εμείς» και του «ανήκειν».
- Εμείς οι Έλληνες ανήκουμε στην ελληνική κοινωνία.

ε) Διαφοροποίηση

- Η κοινωνία δεν αποτελείται από ισότιμα μέλη.
- Αποτελείται από ομάδες, οι οποίες έχουν κοινά σημεία αλλά και αντίθετα συμφέροντα.
- Οι σχέσεις ανάμεσα στις ομάδες είναι, πολλές φορές, σχέσεις ανταγωνισμού αλλά και εκμετάλλευσης. Π.χ. οι πλούσιοι εκμεταλλεύονται τους φτωχούς, έχουν μεγαλύτερη δύναμη κτλ.

Ο άνθρωπος γεννιέται ή γίνεται;

- Η συμπεριφορά του ανθρώπου είναι έμφυτη ή επίκτητη;
- Οφείλεται σε έμφυτους, βιολογικούς, κληρονομημένους από τη γέννηση παράγοντες ή σε κοινωνικούς, που διαμορφώνονται κατά τη διάρκεια της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου;
- Πιο παλιά, κυριαρχούσε η άποψη ότι η ανθρώπινη προσωπικότητα είναι προϊόν βιολογικών παραγόντων.
- Σήμερα, οι κοινωνικοί επιστήμονες υποστηρίζουν ότι η συμπεριφορά του ανθρώπου είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασής του με την κοινωνία.
- Αλληλεπίδραση σημαίνει ότι ο άνθρωπος δε δέχεται παθητικά τα μηνύματα της κοινωνίας. Τα κρίνει, ορισμένα τα απορρίπτει και άλλα τα προσαρμόζει στις δικές του ανάγκες και στη δική του ιδιοσυγκρασία.

Η συμπεριφορά του ανθρώπου είναι ατομική και κοινωνική

- Η κοινωνία έχει τους θεσμούς και τα πολιτιστικά προϊόντα της (ήθη, έθιμα, μουσική, επιστήμες, μόδα κτλ.).
- Το άτομο υιοθετεί κάποια από αυτά.
- Η επιλογή είναι ατομική, γίνεται όμως μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο.

1.2 Η πόλις και ο πολίτης

Η πόλη στην αρχαία Ελλάδα

- Πολιτεία στην αρχαία Ελλάδα σήμαινε την οργανωμένη πόλη με δημοκρατικό πολίτευμα.
- Μετά τον 15ο αιώνα, ο όρος «πολιτεία» σημαίνει το κράτος.
- Στην αρχαιότητα, όμως, πολιτεία και κοινωνία δεν ήταν κάτι διαφορετικό. Πολιτεία ήταν οι πολίτες της (Θουκυδίδης: «άνδρες γαρ πόλις»).
- Ο Περικλής στον *Επιτάφιο*, λέγοντας «πόλη», εννοεί την κοινωνία που μετέχει στα κοινά: «η πόλη μας είναι σχολείο της Ελλάδας».
- Η πόλη είναι ο τελευταίος κρίκος της αλυσίδας οικία – κώμη – πόλη (Αριστοτέλης).
- Η πόλη σημαίνει συλλογικότητα και συμμετοχή. Η οικία είναι ο ιδιωτικός χώρος.
- Η πόλη υποτάσσει το ατομικό συμφέρον του πολίτη στο δημόσιο συμφέρον.
- Όταν ακμάζει η πόλη, χτίζεται ο Παρθενώνας.
- Όταν παρακμάζει η πόλη, δηλαδή η δημοκρατία, καταδικάζεται ο Σωκράτης.

Η αξία της δημοκρατίας

- Το «θαύμα» του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού οφείλεται στη δημοκρατία.
- Πολλοί όροι της σύγχρονης πολιτικής προέρχονται από την αρχαία ελληνική γλώσσα (π.χ. δημοκρατία = democracy, πολιτική = policy).

Ο πολίτης

- Ο πολίτης εμφανίστηκε στην αρχαία Ελλάδα.
- Πριν από τον πολίτη υπήρχαν οι υπήκοοι, άνθρωποι χωρίς δικαιώματα, έρμαιοι στη βούληση των μοναρχών.
- Ο πολίτης εκλέγει και εκλέγεται, κυβερνά και κυβερνιέται. Έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Καταλαμβάνει αξιώματα (βουλευτής, δικαστής, στρατηγός κτλ.).
- Πόλη είναι οι πολίτες της [«πολίτης είναι αξίωμα με απεριόριστη διάρκεια» (Αριστοτέλης, *Πολιτικά*)].
- Η διαπαιδαγώγηση των πολιτών από την πόλη είχε τεράστια σημασία, ώστε αυτοί να είναι σε θέση να συμμετέχουν υπεύθυνα και ώριμα στα κοινά.
- Οι νέοι, όταν ενηλικιώνονταν και αποκτούσαν πολιτικά δικαιώματα, έδιναν τον «όρκο του πολίτη».

Οι αντιθέσεις του αρχαίου κόσμου

- Στην αρχαία ελληνική δημοκρατία δικαίωμα συμμετοχής στα κοινά είχαν μόνο οι ελεύθεροι και οι άνδρες.
- Οι δούλοι και οι γυναίκες δεν είχαν δικαιώματα, δεν ήταν πολίτες.

- Μέσα στις πόλεις υπήρχαν κοινωνικές αντιθέσεις (πλούσιοι – φτωχοί).
- Ανάμεσα στις διάφορες πόλεις προκαλούνταν πόλεμοι, ενώ στο εσωτερικό τους αναπτύσσονταν διαμάχες.
- Ο αρχαίος κόσμος δεν ήταν ενιαίος και αδιαφοροποίητος. Μια τέτοια εικόνα είναι κατασκευή, δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα.

1.3 Η πολιτική τέχνη

Ορισμός της πολιτικής από τον Μαξ Βέμπερ

- Ο Γερμανός κοινωνιολόγος Μαξ Βέμπερ (1864-1920) έδωσε τον ορισμό της πολιτικής:
- Πολιτική είναι αγώνας είτε ανάμεσα σε κράτη είτε ανάμεσα σε ομάδες εντός ενός κράτους, με σκοπό:
 - την κατάκτηση της εξουσίας
 - τον επηρεασμό της.

Χαρακτηριστικά της πολιτικής

- Είναι η συλλογική ή ατομική δράση που αποσκοπεί στο δημόσιο συμφέρον, που επηρεάζει την κοινωνία.
- Είναι η τέχνη της διακυβέρνησης.
- Είναι η επιλογή μέσων για την επιτυχία σκοπών.
- Είναι η τέχνη του εφικτού. Στην πολιτική υπάρχει ένα όραμα, αλλά υπάρχει και ένα πλαίσιο δράσης που μπορεί να επιτρέψει την υλοποίηση μόνο κάποιων πτυχών του οράματος.
- Η πολιτική σχετίζεται πάντα με την εξουσία (αγώνας για την κατάληψή της και τον επηρεασμό της ή αγώνας εναντίον της).
- Κάθε πολίτης ασκεί πολιτική. Αλλά τι σημαίνει πολιτική;

Το θεμελιώδες πολιτικό πρόβλημα

- Πώς μπορεί να συνυπάρξει η αποτελεσματικότητα με την κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα;
- Πώς π.χ. μπορεί να υπάρξει οικονομική ανάπτυξη της οποίας τα αποτελέσματα θα απολαμβάνει όλο το κοινωνικό σύνολο, ενώ παράλληλα δε θα γίνεται εκμετάλληση κάποιων ομάδων;
- Κάθε πολιτική ιδεολογία αναπτύσσεται ως απάντηση σε αυτό το θεμελιώδες πολιτικό πρόβλημα.

Η πολιτική υπηρετεί αξίες ή συμφέροντα;

- Η πολιτική εκφράζει κοινές αξίες;

- Ή είναι σύγκρουση ομάδων που επιδιώκουν να ικανοποιήσουν τα συμφέροντά τους;
- Για τον Αριστοτέλη, η πολιτική υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον.
- Για τον Σωκράτη, η πολιτική συνδέεται με την ηθική και αποσκοπεί στη βελτίωση όλων των πολιτών. Χωρίς αξίες και ηθική, η πολιτική μετατρέπεται σε πανουργία.
- Γι' αυτό και όσοι αναλάμβαναν αξιώματα στην πόλη-κράτος περνούσαν από «δοκιμασία» (ηθικό έλεγχο). Έπρεπε να αποδείξουν ότι σέβονταν την πόλη και τους θεούς, πλήρωναν τους φόρους τους, είχαν εκπληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις κτλ.
- Ο έλεγχος ασκούσαν καθημερινά από την Εκκλησία του Δήμου και στο τέλος της χρονιάς από τη βουλή. Στο τέλος της θητείας τους, λογοδοτούσαν όσοι διαχειρίζονταν δημόσιο χρήμα.

Η συμμετοχή του πολίτη στην αρχαία πόλη-κράτος

- Η συμμετοχή των πολιτών είναι ο πυρήνας της δημοκρατίας.
- Χωρίς συμμετοχή δεν υπάρχει δημοκρατία.
- Οι αρχαίοι Έλληνες απαξίωναν όσους δε μετείχαν στα κοινά (ο μη συμμετέχων χαρακτηριζόταν «ιδιώτης», δηλαδή άχρηστος).
- Ο πολίτης συμμετείχε στην Εκκλησία του Δήμου, στη βουλή (Βουλή των Πεντακοσίων), στη δικαιοσύνη (Ηλιαία) και γενικά στα δημόσια αξιώματα.

Καλή και κακή πολιτική

- Η πολιτική υπάρχει και έχει νόημα, επειδή τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά προβλήματα έχουν πολλές και διαφορετικές λύσεις.
- «Καλή» χαρακτηρίζεται η πολιτική που έχει σκοπούς και ξεκάθαρα μέσα.
- Η πολιτική αποτιμάται από τα έργα και όχι από τα λόγια.
- Σε πολλές περιπτώσεις η πολιτική αργεί να φέρει καρπούς. Κατά συνέπεια, είναι δύσκολο να αποτιμηθεί.
- Στόχος της καλής πολιτικής είναι να βελτιώνει τη ζωή της πλειονότητας των πολιτών.

1.4 Ο πολιτικός – Οι ιδιότητες του πολιτικού

Πολιτικός και πολιτική

- Ο πολιτικός πρέπει να υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον και όχι το ατομικό.
- Πρέπει να έχει όραμα, διότι χωρίς όραμα η πολιτική γίνεται διαχείριση καταστάσεων χωρίς προοπτική αλλαγής.

Οι πολιτικοί στον Πλάτωνα: Οι άριστοι

- Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, πρέπει να κυβερνούν οι άριστοι, οι ειδικοί.
- Οι ανεπαρκείς πολιτικοί είναι πληγή της δημοκρατίας.
- Με τη θέση του αυτή ο Πλάτωνας αμφισβητεί την άμεση δημοκρατία της αρχαίας Αθήνας: δεν είναι όλοι οι πολίτες ικανοί να κυβερνήσουν, αλλά μόνο οι άριστοι.
- Η θέση του πολιτικού είναι κρίσιμη, και συνεπώς η ευθύνη του μεγάλη.

Τα προσόντα του πολιτικού, κατά τον Αριστοτέλη

- Αγάπη για την πόλη και τους πολίτες.
- Δικαιοσύνη και μετριοπάθεια.
- Γνώση της αποτελεσματικότητας των νόμων.
- Ικανότητα υλοποίησης έργων.
- Σωστή επιλογή στόχων και μέσων.

Ο ποιητής Αγάθωνας για τους πολιτικούς

- Ο πολιτικός δεν πρέπει να λησμονεί ότι:
 - κυβερνά ανθρώπους
 - κυβερνά σύμφωνα με τους νόμους
 - δε θα κυβερνά για πάντα.

Πολιτικός: ήθος και ικανότητα λόγου – πειθούς

- Ο πολιτικός είναι ανάγκη να έχει ρητορικές ικανότητες, για να μπορεί να πείσει.
- Η πειθώ είναι αποτέλεσμα λόγων και έργων. Γι' αυτό ο πολιτικός πρέπει να διαθέτει και ήθος.
- Διαφορετικά, δεν είναι πολιτικός αλλά πολιτικάντης. Προσπαθεί μέσω της πολιτικής να ικανοποιήσει τα προσωπικά του συμφέροντα.

Ενημέρωση του πολίτη

- Είναι αναγκαία για τη λειτουργία της δημοκρατίας.
- Οι πολίτες πρέπει να έχουν πλήρη επίγνωση των όποιων επιλογών τους.

Ο πολιτικός ηγέτης

- Ορισμένοι πολιτικοί ξεχωρίζουν και γίνονται ηγέτες.
- Ο ηγέτης εκφράζει την πλειονότητα των πολιτών, συνθέτει απόψεις, κάνει τομές.
- Προσόντα του είναι:
 - α. Το όραμα**
 - Ο ηγέτης έχει όραμα που συγκινεί και κινητοποιεί τον λαό κτλ.
 - β. Το ήθος**
 - Ο ηγέτης κινητοποιεί με το ήθος του, με το προσωπικό του παράδειγμα.
 - γ. Η παιδεία**
 - Διαθέτει σφαιρική γνώση αλλά και ειδική, σχετική με επιμέρους θέματα.

1.5 Η οικονομία

1.5.1 Κοινωνία, πολιτεία και οικονομία: αμφίδρομες σχέσεις

- Οικονομία, κοινωνία και πολιτική αλληλεπιδρούν.
- Η οικονομία είναι η βάση, καθορίζει ένα πλαίσιο δράσης.
- Όμως, η κοινωνία και η πολιτεία θέτουν όρους και μπορούν να αλλάξουν το πλαίσιο της οικονομίας.
- Η ισχυρή οικονομία πρέπει να συνυπάρχει με την ισχυρή κοινωνία και την ισχυρή πολιτική. Διαφορετικά, θα υπάρξει ασυδοσία των οικονομικά ισχυρών.

Λόγοι κυριαρχίας της οικονομίας στην πολιτική

- Οικονομία εδώ σημαίνει το ιδιωτικό συμφέρον.
- Πολιτική εδώ σημαίνει τη δράση για το δημόσιο συμφέρον.

α) Διεθνοποίηση της οικονομίας

- Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και οι τράπεζες, με τη διεθνοποίηση της σύγχρονης οικονομίας, έχουν ξεφύγει από τον έλεγχο των κρατών.
- Τα κράτη, η πολιτική και οι πολιτικοί έχουν παραμεριστεί, σε μεγάλο βαθμό, από τις στοχεύσεις των τεράστιων πολυεθνικών εταιρειών.

β) Επικράτηση της λογικής της οικονομίας (κόστος – όφελος)

- Στην καπιταλιστική κοινωνία, παρατηρείται «αποικιοποίηση» της πολιτικής από την οικονομία (Χάμπερμας).
- Οι πολίτες σκέπτονται με τη λογική της οικονομίας (ιδιωτικό όφελος) και όχι με τη λογική της πολιτικής (δημόσιο συμφέρον).
- Οι πολίτες από συμμετέχοι στην πολιτική έχουν μετατραπεί σε καταναλωτές πολιτικής. Όμως, οι καταναλωτές δεν μπορούν να φέρουν αλλαγές.

Η κυριαρχία της πολιτικής επί της οικονομίας

- Οδηγεί σε ολοκληρωτισμό.
- Όταν η πολιτική ελέγχει κάθε τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας, πνίγει κάθε δημιουργία.

1.5.2 Από την οικονομία του οίκου στην οικονομία της πόλης

- Στις αρχαίες κοινωνίες, στην οικονομία κυριαρχούν ο οίκος και η κοινότητα.
- Κάθε οικογένεια παράγει αυτό που έχει ανάγκη.
- Το περίσσειμα της παραγωγής το ανταλλάσσει με τα προϊόντα άλλων οικογενειών (αντιπραγματισμός = ανταλλαγή πραγμάτων).

Η δημιουργία των πόλεων

- Αργότερα, η ανάπτυξη της οικονομίας οδήγησε από τον οίκο στην κοινότητα και από την κοινότητα στην πόλη.
- Οι πόλεις δημιουργήθηκαν λόγω:
 - της ανάπτυξης του εμπορίου
 - της ανάπτυξης των κρατικών λειτουργιών
 - της ανάπτυξης του χρήματος ως μέσου ανταλλαγής
 - του καταμερισμού της εργασίας.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Μεταξύ ατόμου και κοινωνίας υπάρχει σχέση αλληλεπίδρασης. Σ
- Αντιπραγματισμός είναι η χρήση χρήματος στις ανταλλαγές. Λ
- Οι κοινωνικές επιστήμες υποστηρίζουν ότι η συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα έμφυτων παραγόντων. Λ
- Η πολιτική για τους αρχαίους Έλληνες υπηρετεί αξίες. Σ
- Το άτομο λειτουργεί ως δέκτης και ως πομπός μηνυμάτων. Σ

1β. Ο πολιτικός θα πρέπει (βάλτε σε κύκλο τη σωστή απάντηση):

ε. Όλα αυτά.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

1. άτομο – πομπός και δέκτης
2. ομάδα – μικρό σύνολο ανθρώπων
3. κοινωνία – μεγάλο σύνολο ανθρώπων
4. αυτοτέλεια – χαρακτηριστικό της κοινωνίας
5. συμπεριφορά – ατομική και κοινωνική

2α. Αναπτύξτε την έννοια του πολίτη στην κλασική Αθήνα.

Η έννοια του πολίτη εμφανίστηκε στην αρχαία Ελλάδα. Συνδέεται με την πόλη και τη δημοκρατία. Πολιτεία και κοινωνία, στην αρχαία Ελλάδα, δεν ήταν διαφορετικές έννοιες. Πόλη ήταν οι πολίτες της [«πολίτης είναι αξίωμα με απεριόριστη διάρκεια» (Αριστοτέλης, Πολιτικά)]. Πολιτεία ήταν η ίδια η κοινωνία. Πριν από τον πολίτη υπήρχαν οι υπήκοοι, άνθρωποι χωρίς δικαιώματα, έρμαια στη βούληση των μοναρχών. Ο πολίτης εκλέγει και εκλέγεται, κυβερνά και κυβερνιέται. Έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις. Καταλαμβάνει αξιώματα (βουλευτής, δικαστής, στρατηγός κτλ.).

2β. Για ποιους λόγους η οικονομία κυριαρχεί επί της πολιτικής;

Ο πρώτος λόγος είναι η διεθνοποίηση της οικονομίας. Οι πολυεθνικές επιχειρήσεις και οι τράπεζες, με τη διεθνοποίηση της σύγχρονης οικονομίας, έχουν ξεφύγει από τον έλεγχο των κρατών. Τα κράτη, η πολιτική και οι πολιτικοί έχουν πα-

ραμεριστεί, σε μεγάλο βαθμό, από τις στοχεύσεις των τεράστιων πολυεθνικών εταιρειών.

Ο δεύτερος λόγος είναι ότι, όπως έχει επισημάνει και ο Γερμανός φιλόσοφος Γιούργκεν Χάμπερμας, έχει επικρατήσει η λογική της οικονομίας (κόστος - όφελος) στην πολιτική. Οι πολίτες σκέπτονται με τη λογική της οικονομίας (ιδιωτικό όφελος) και όχι με τη λογική της πολιτικής (δημόσιο συμφέρον). Οι πολίτες από συμμετέτοχοι στην πολιτική έχουν μετατραπεί σε καταναλωτές πολιτικής.

Β' ΟΜΑΔΑ

1α. Επιλέξτε από την ιστορία έναν σημαντικό πολιτικό και σημειώστε ποια σημεία της πολιτικής του αποτέλεσαν τομή για την εποχή του και γιατί;

Ένας σημαντικός Έλληνας πολιτικός ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Η διακυβέρνηση της χώρας από τον Βενιζέλο ταυτίστηκε με σημαντικές τομές και αλλαγές στην ελληνική οικονομία, κοινωνία και πολιτική. Ο Βενιζέλος προσπάθησε να εκσυγχρονίσει τη δημόσια διοίκηση και την εκπαίδευση. Με διπλωματικούς χειρισμούς αλλά και εμπλοκή σε πολεμικές συρράξεις (Βαλκανικοί Πόλεμοι - Μικρασιατική Εκστρατεία) μεγάλωσε την ελληνική επικράτεια.

1β. Να εξηγήσετε με ένα παράδειγμα την άποψη ότι «μεταξύ ατόμου και κοινωνίας υπάρχει μια σχέση διαρκούς αλληλεπίδρασης».

Ανάμεσα στο άτομο και στην κοινωνία υπάρχει σχέση αλληλεπίδρασης. Η κοινωνία διαμορφώνει το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνται τα άτομα, αλλά και τα άτομα με τη δράση τους μπορούν να αλλάξουν το πλαίσιο αυτό. Η προσωπικότητα του ανθρώπου, επίσης, είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασής του με την κοινωνία. Άνθρωποι που έζησαν εκτός κοινωνιών (παιδιά που μεγάλωσαν με άγρια ζώα) και δεν απέκτησαν τις ιδιότητες του κοινωνικού βίου (συμπεριφορά κτλ.) αποδεικνύουν πόσο σημαντική είναι η αλληλεπίδραση ατόμου - κοινωνίας.

2α. Ποια ήταν η δοκιμασία όσων αναλάμβαναν δημόσιο αξίωμα στην αρχαία Αθήνα;

Όσοι αναλάμβαναν αξιώματα στην πόλη-κράτος περνούσαν από «δοκιμασία» (ηθικό έλεγχο). Έπρεπε να αποδείξουν ότι σέβονταν την πόλη και τους θεούς, πλήρωναν τους φόρους τους, αν είχαν εκπληρώσει τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις κτλ. Ο έλεγχος ασκούσαν καθημερινά από την Εκκλησία του Δήμου και στο τέλος της χρονιάς από τη Βουλή. Στο τέλος της θητείας τους λογοδοτούσαν όσοι διαχειρίζονταν δημόσιο χρήμα.

2β. Ποια ήταν τα προσόντα του πολιτικού στην αρχαία Ελλάδα;

Τα προσόντα του πολιτικού στην αρχαία Ελλάδα ήταν: η αγάπη για την πόλη και τους πολίτες, η δικαιοσύνη και η μετριοπάθεια, η γνώση της αποτελεσματικότητας των νόμων, η ικανότητα υλοποίησης έργων, η σωστή επιλογή στόχων και μέσων.

Επιπλέον:

- **Να επισημάνετε δύο σημαντικά κοινωνικά ή οικονομικά ή πολιτικά προβλήματα και να προτείνετε τρόπους επίλυσής τους.**
 1. Η μη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, γεγονός που υποσκάπτει το δημοκρατικό πολίτευμα. Η επίλυση του προβλήματος είναι η ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών, η αύξηση της λαϊκής συμμετοχής μέσα από συχνότερα δημοψηφίσματα κτλ.
 2. Η διαφθορά ορισμένων πολιτικών. Η αντιμετώπιση του προβλήματος βρίσκεται στην εφαρμογή των «δοκιμασιών» που είχαν θεσμοθετήσει οι αρχαίοι Αθηναίοι για τους πολιτικούς.

2.1

Από την αγροτική κοινωνία στην κοινωνία της πληροφορίας και της γνώσης**2.1.1 Αγροτική κοινωνία**

- Αγροτικές είναι οι κοινωνίες που ζουν από την καλλιέργεια της γης.
- Προϋπόθεση της καλλιέργειας της γης είναι η μόνιμη εγκατάσταση των ανθρώπων σε έναν τόπο που αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη οικισμών.
- Τέτοιοι μόνιμοι οικισμοί, μαζί με είδη μικρών καλλιεργειών, εμφανίστηκαν από τη νεολιθική εποχή.

Μέχρι τη βιομηχανική επανάσταση όλες οι κοινωνίες ήταν αγροτικές

- Στις αγροτικές κοινωνίες (αυτοκρατορίες της Βαβυλώνας, της Αιγύπτου, των Ίνκας, των Αζτέκων, αρχαία Ελλάδα, Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, Βυζάντιο) είχαν αναπτυχθεί επίσης το εμπόριο και η βιοτεχνία. Όμως, κυρίαρχος τομέας της οικονομίας ήταν η γεωργία.
- Η πλειονότητα του πληθυσμού κατοικούσε σε χωριά (χωριό = μικρή οικιστική μονάδα).
- Μετά τη βιομηχανική επανάσταση, αναπτύχθηκε η βιομηχανία, ενώ η γεωργία μειώθηκε ως οικονομική δραστηριότητα.
- Οι αγροτικές κοινωνίες έγιναν τμήματα των βιομηχανικών κοινωνιών. Η πλειονότητα του πληθυσμού δεν ασχολούνταν πια με τη γεωργία ούτε κατοικούσε σε χωριά.

Οικονομικά ανεπτυγμένες κοινωνίες

- Ένα μικρό τμήμα του πληθυσμού ασχολείται με τη γεωργία.
- Ο αγροτικός τομέας έχει και αυτός εκβιομηχανιστεί με τις σύγχρονες μηχανές (τρακτέρ, αλωνιστικές μηχανές κτλ.).

Αναπτυσσόμενες χώρες

- Είναι οι χώρες της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής.
- Η καλλιέργεια της γης δε γίνεται με σύγχρονα μέσα (μηχανές), αλλά με παραδοσιακούς τρόπους.
- Μεγάλο μέρος του πληθυσμού – σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως η Ρουάντα, η Ουγκάντα και η Αιθιοπία, το μεγαλύτερο – ασχολείται με τη γεωργία.

2.1.2 Βιομηχανική κοινωνία

- Είναι αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης.
- Βιομηχανική επανάσταση είναι η εκβιομηχάνιση της παραγωγικής διαδικασίας, η χρήση μηχανών στην παραγωγή.
- Με τη χρήση των επιστημονικών επιτευγμάτων στην παραγωγική διαδικασία (δύναμη του νερού και του ατμού, αργότερα ηλεκτρισμός), οι βιοτεχνίες μετεξελίχθηκαν σε εργοστάσια και η παραγωγικότητα της εργασίας εκτινάχθηκε στα ύψη.

Χαρακτηριστικά της βιομηχανικής κοινωνίας

α) Αστικοποίηση

- Στη βιομηχανική κοινωνία, η πλειονότητα του πληθυσμού ζει σε πόλεις.
- Οι πόλεις αναπτύχθηκαν γύρω από τα εργοστάσια, στα οποία συνέρρευσαν εργάτες προκειμένου να εργαστούν.
- Αστικοποίηση είναι η συγκέντρωση του πληθυσμού στις πόλεις.

β) Αύξηση της προσδοκώμενης ζωής

- Η εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης, της χημείας φαρμάκων και της φαρμακευτικής, σε συνδυασμό με τη βελτίωση των όρων ζωής, αύξησαν την προσδοκώμενη ζωή.
- Προσδοκώμενη ζωή είναι ο μέσος όρος ετών ζωής των ανθρώπων σε μια κοινωνία.

γ) Αύξηση της παραγωγής προϊόντων – ζήτηση για νέα προϊόντα

- Η ανάπτυξη της βιομηχανίας οδήγησε στην παραγωγή νέων προϊόντων.
- Τα νέα προϊόντα δημιούργησαν νέες ανάγκες και συνήθειες στους καταναλωτές. Όταν, π.χ. κατασκευάστηκε η τηλεόραση, άρχισε η μαζική κατανάλωσή της. Μέχρι τότε κανείς δεν την είχε σκεφτεί ούτε είχε την ανάγκη να την αγοράσει. Το καταναλωτικό κοινό παρακολουθεί την εξέλιξή της και αγοράζει τα νέα μοντέλα, καθώς προσφέρουν περισσότερες και καλύτερες υπηρεσίες. Πριν, όμως, από την παραγωγή τους κανείς δεν είχε σκεφτεί ούτε είχε την ανάγκη να τα αγοράσει. Η βιομηχανία αύξησε θεαματικά την παραγωγή των

δ) Ανάπτυξη του εμπορίου και των τραπεζών

- Το εμπόριο και οι τράπεζες έχουν αναπτυχθεί στις βιομηχανικές κοινωνίες, διότι έχει αυξηθεί ο αριθμός των συναλλαγών και των επενδύσεων.

ε) Ανάπτυξη της βιομηχανίας και του τομέα των υπηρεσιών

- Στις βιομηχανικές κοινωνίες έχουν επίσης αναπτυχθεί οι τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών.
- Η πλειονότητα των εργαζομένων απασχολείται σε αυτούς τους τομείς.

στ) Αλλαγή στις κοινωνικές σχέσεις

- Οι προσωπικές σχέσεις των κατοίκων των χωριών έχουν δώσει τη θέση τους στις τυπικές και απρόσωπες σχέσεις των κατοίκων των μεγάλων πόλεων.

2.1.3 Μεταβιομηχανική κοινωνία

Επανάσταση και κοινωνική αλλαγή

- Επανάσταση είναι η τομή στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, δηλαδή η ριζική αλλαγή τους.
- Από την πλευρά της οικονομίας και των τεχνικών ανακαλύψεων, τομείς είναι:
 - Η καλλιέργεια της γης και η μόνιμη εγκατάσταση των ανθρώπων σε έναν τόπο (αγροτικές κοινωνίες).
 - Η βιομηχανική επανάσταση (βιομηχανικές κοινωνίες).
 - Η σύγχρονη τεχνολογία της πληροφορικής και των αυτοματισμών (μεταβιομηχανικές κοινωνίες).

Μεταβιομηχανική κοινωνία

- Στηρίζεται στην αλματώδη εξέλιξη της τεχνολογίας της πληροφορικής και των αυτοματισμών.
- Τα τελευταία χρόνια, έχει μειωθεί το διάστημα ανάμεσα στον χρόνο εφεύρεσης και στον χρόνο χρήσης της.
 - Η τυπογραφία χρειάστηκε 400 χρόνια για να φτάσει στη μαζική παραγωγή βιβλίων.
 - Το διαδίκτυο μόλις σε 5 χρόνια μεταμόρφωσε την ανθρωπότητα.

Χαρακτηριστικά της μεταβιομηχανικής κοινωνίας

- Αλλάζει η αίσθηση του χώρου και του χρόνου. Οι τεχνολογίες των επικοινωνιών και των συγκοινωνιών «εκμηδενίζουν» την αίσθηση των χιλιομετρικών αποστάσεων.
- Οι συσκευές της νέας τεχνολογίας (ηλεκτρονικός υπολογιστής, ψηφιακός δίσκος, κινητό τηλέφωνο) έχουν αλλάξει την καθημερινή ζωή των ανθρώπων.
- Μειώνονται οι θέσεις εργασίας, ακόμη και στους τομείς υψηλής τεχνολογίας, λόγω του αυτοματισμού. Οι άνθρωποι αντικαθίστανται από μηχανήματα.
- Αυάνεται ο τομέας των υπηρεσιών.
- Η εξέλιξη της τεχνολογίας επιφέρει γρήγορες αλλαγές στην κοινωνία.
- Μειώνεται η ανειδίκευτη εργασία.
- Όσοι δεν μπορούν να προσαρμοστούν στις νέες τεχνολογίες αντιμετωπίζουν πρόβλημα εύρεσης εργασίας και ενδεχομένως κοινωνικού αποκλεισμού.

Προβλήματα που δεν έχει λύσει η μεταβιομηχανική κοινωνία

- Το οικολογικό πρόβλημα, οι οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες και η φτώχεια.

2.1.4 Η κοινωνία της πληροφορίας και της γνώσης

- Πρόκειται για άλλη ονομασία της μεταβιομηχανικής κοινωνίας. Ο όρος «κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας» (εμφανίστηκε τη δεκαετία του 1960) είναι προγενέστερος του όρου «μεταβιομηχανική κοινωνία» (χρησιμοποιήθηκε το 1976 από τον Ντάνιελ Μπελ).

Διαφορές βιομηχανικής κοινωνίας – κοινωνίας της γνώσης και της πληροφορίας

Βιομηχανική κοινωνία	Κοινωνία της γνώσης και της πληροφορίας
<ul style="list-style-type: none"> • Κυρίαρχο στοιχείο της οικονομικής ανάπτυξης είναι οι μηχανές και η ενέργεια. • Οι ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής έχουν οικονομική και πολιτική δύναμη. 	<ul style="list-style-type: none"> • Κυρίαρχο στοιχείο της οικονομικής ανάπτυξης είναι η γνώση, η καινοτομία. • Οι επιστήμονες, οι κάτοχοι της γνώσης (οι τεχνοκράτες), έχουν οικονομική και πολιτική δύναμη.

Χαρακτηριστικά της κοινωνίας της γνώσης και της πληροφορίας

- Κυρίαρχο ρόλο παίζουν οι επιστήμονες, οι τεχνοκράτες και οι καινοτόμοι επιχειρηματίες.
- Η χειρωνακτική εργασία υποχωρεί.
- Η εργασία στηρίζεται στην επίλυση προβλημάτων, στη διαχείριση ανθρώπων και πληροφοριών.
- Η τεχνολογία καταργεί επαγγέλματα και θέσεις εργασίας, χωρίς ωστόσο να ανοίγει ισάριθμες νέες θέσεις εργασίας. Εμφανίζεται, έτσι, το φαινόμενο της **τεχνολογικής ανεργίας**.
- Πολλοί άνθρωποι δεν μπορούν να προσαρμοστούν εύκολα στις τεχνολογικές αλλαγές της καθημερινής τους ζωής. Τεχνοφοβία είναι το άγχος των ανθρώπων να χειριστούν στην καθημερινή τους ζωή τα επιτεύγματα της τεχνολογίας (φόβος χρήσης τραπεζικών συναλλαγών με ΑΤΜ, φόβος χρήσης του ηλεκτρονικού υπολογιστή).
- Δημιουργούνται νέες κοινωνικές ανισότητες. Όσοι δεν έχουν πρόσβαση ή δεν μπορούν να χειριστούν τις νέες τεχνολογίες αποκλείονται από τα περισσότερα επαγγέλματα. Γι' αυτό και πρέπει να ληφθούν μέτρα σχετικά με την εκπαίδευση του πληθυσμού στις νέες τεχνολογίες.

- Οι άνθρωποι μέσα από τα δικτυακά μέσα κοινωνικών επαφών δημιουργούν νέα είδη σχέσεων. Οι ανθρώπινες σχέσεις από προσωπικές (face to face) μετατρέπονται σε απρόσωπες (screen to screen).
- Μέσα από τις νέες τεχνολογίες υπάρχει κίνδυνος για έλεγχο της προσωπικής ζωής των ανθρώπων και για ολοκληρωτική επιβολή της τεχνολογίας σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα.
- Όμως, οι Τεχνολογίες της Πληροφορικής και των Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) αποτελούν βασικό εργαλείο εκσυγχρονισμού της δημόσιας διοίκησης.

2.2 Βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας

- Η ελληνική κοινωνία διαμορφώθηκε λόγω του γεωγραφικού χώρου (σημείο συνάντησης της Δύσης με την Ανατολή) και λόγω της ιστορίας της (οθωμανική κυριαρχία 400 χρόνια).

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας είναι:

α) Η εξάρτηση και υποτέλεια

- Το ελληνικό κράτος δημιουργήθηκε τον 19ο αιώνα, υπό την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία).
- Αυτό δημιούργησε σχέσεις πολιτικής υποτέλειας και οικονομικής εξάρτησης.
- Η εξάρτηση σημάδεψε την πορεία και την ανάπτυξη της ελληνικής κοινωνίας σε όλους τους τομείς (οικονομία, κοινωνία, πολιτική).

β) Η καθυστερημένη βιομηχανική ανάπτυξη

- Η βιομηχανική ανάπτυξη στη χώρα μας ήταν καθυστερημένη.
- Η Ελλάδα εισήγαγε και εισάγει πολλά και σημαντικά βιομηχανικά προϊόντα από το εξωτερικό (όπως αυτοκίνητα, μηχανές για τα εργοστάσια κτλ.).
- Η ελληνική οικονομία προσανατολίστηκε στη ναυτιλία και στον τουρισμό, ενώ πολλοί Έλληνες στις αρχές του 20ού αιώνα και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μετανάστευσαν στο εξωτερικό για να εργαστούν.

γ) Η αστικοποίηση

- Στις ανεπτυγμένες χώρες, η βιομηχανική επανάσταση δημιούργησε τα αστικά κέντρα. Μεγάλοι πληθυσμοί ήρθαν για να εργαστούν στα εργοστάσια και κατοίκησαν γύρω από αυτά, δημιουργώντας τις βιομηχανικές πόλεις.
- Στην Ελλάδα, η μεγαλούπολη της Αθήνας και τα υπόλοιπα μικρότερα αστικά κέντρα δεν είναι αποτέλεσμα της εκβιομηχάνισης αλλά της διόγκωσης του δημόσιου τομέα και του τομέα των υπηρεσιών.
- Αυτό είχε αποτέλεσμα να συγκεντρωθεί πολύς κόσμος στο λεκανοπέδιο της

Απτικής (σχεδόν ο μισός πληθυσμός της χώρας), απασχολούμενος στο εμπόριο, στον δημόσιο τομέα, στις τράπεζες, στον τουρισμό κ.ά.

δ) Η κυριαρχία της μικρής ιδιοκτησίας

- Στην Ελλάδα, εκτός από τη Θεσσαλία, δεν υπήρχε μεγάλη ιδιοκτησία γης.
- Οι αγρότες, στην πλειονότητά τους, είχαν ένα μικρό χωράφι και το καλλιεργούσαν.
- Αυτό είχε αποτέλεσμα:
 - τη φτώχεια του αγροτικού πληθυσμού
 - τη μετανάστευσή του στις πόλεις και στο εξωτερικό
 - την αδυναμία σοβαρών επενδύσεων, που θα εκσυγχρόνιζαν την ελληνική γεωργία.

ε) Οι πελατειακές σχέσεις

- Το κράτος ήταν σχεδόν ο μοναδικός σταθερός εργοδότης στην Ελλάδα, εξαιτίας της απουσίας ενός ισχυρού ιδιωτικού τομέα (π.χ. μεγάλες βιομηχανίες στις οποίες θα μπορούσε κάποιος να εργαστεί επί χρόνια, με αποδοχές και εργασιακά δικαιώματα, και να λάβει τη σύνταξή του).
- Αναπτύχθηκε, έτσι, μια σημαντική πίεση προς τους πολιτικούς για αντάλλαγμα ψήφων με διορισμό στον δημόσιο τομέα.
- Πολλοί πολιτικοί ακολούθησαν αυτή την τακτική, κατά την οποία ο ψηφοφόρος γίνεται «πελάτης» του πολιτικού. Τον ψηφίζει με κάποιο αντάλλαγμα.

στ) Παρασιτική νοοτροπία

- Αποτέλεσμα όλων αυτών ήταν η ανάπτυξη αντιπαραγωγικής και παρασιτικής νοοτροπίας σε μεγάλο τμήμα του πληθυσμού. Η προσπάθεια δηλαδή για εύκολο κέρδος, εισόδημα χωρίς ουσιαστική παροχή εργασίας κτλ.

Αρνητικές όψεις της ελληνικής κοινωνίας

1. Η παραοικονομία

- Ο όρος σημαίνει την αδήλωτη στις φορολογικές αρχές οικονομική δραστηριότητα.
- Η παραοικονομία σημαίνει φοροδιαφυγή, απώλεια σημαντικών εσόδων για το κράτος.

2. Η υποβάθμιση της πολιτικής

- Η οικονομία, στην εποχή μας, κυριαρχεί επί της πολιτικής.
- Αυτό σημαίνει υποβάθμιση των πολιτικών θεσμών (πρωθυπουργός, κοινοβούλιο) έναντι των οικονομικών θεσμών (τράπεζες, εταιρείες κτλ.).
- Η υποβάθμιση αυτή είναι πρόβλημα και της δημοκρατίας.

3. Η προβληματική λειτουργία των θεσμών

- Η γραφειοκρατία και η πολυνομία είναι προβλήματα λειτουργίας των θεσμών.
- Εμποδίζουν τη γρήγορη και αποτελεσματική λειτουργία της δημόσιας διοίκησης.
- Επίσης, εμποδίζουν την οικονομική ανάπτυξη.

4. Άλλα προβλήματα

- Η έλλειψη προγραμματισμού.
- Η απουσία ενός μακροχρόνιου σχεδιασμού στην παιδεία, στην υγεία, κτλ.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Κυρίαρχος οικονομικός τομέας της αγροτικής κοινωνίας είναι το εμπόριο. Λ
- Το ελληνικό κράτος ιδρύθηκε σε συνθήκες εξάρτησης και υποτέλειας από τις Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής. Σ
- Η πολυνομία προωθεί την καλή λειτουργία της κοινωνίας. Λ
- Στη μεταβιομηχανική κοινωνία αναπτύσσεται ο τομέας των υπηρεσιών. Σ
- Τεχνοφοβία είναι η ακραία μορφή άγχους που προκαλεί η νέα τεχνολογία. Σ

1β. Μεταβιομηχανική κοινωνία είναι (βάλτε σε κύκλο τη σωστή απάντηση):

δ. Η κοινωνία στην οποία η οικονομική ανάπτυξη στηρίζεται στη γνώση και στη διαχείριση της πληροφορίας.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

1. μεταβιομηχανική κοινωνία – πληροφορική
2. αγροτική κοινωνία – χωριό
3. βιομηχανική κοινωνία – πόλεις
4. βιοτεχνία – χειροκίνητες μηχανές
5. υποεκπαίδευση – κοινωνικός αποκλεισμός

2α. Αναπτύξτε την έννοια και τα χαρακτηριστικά της βιομηχανικής κοινωνίας.

Βιομηχανική κοινωνία είναι η κοινωνία στην οποία η παραγωγή των προϊόντων γίνεται με τη χρήση μηχανών. Η βιομηχανική κοινωνία είναι αποτέλεσμα της βιομηχανικής επανάστασης. Χαρακτηριστικά της είναι: α. Η αστικοποίηση (η πλειονότητα του πληθυσμού ζει στις πόλεις). β. Η αύξηση της προσδοκώμενης ζωής (λόγω της εξέλιξης της ιατρικής, της φαρμακευτικής και της βελτίωσης των συνθηκών ζωής). γ. Η αύξηση της παραγωγής προϊόντων και η ζήτηση για νέα προϊόντα (λόγω της εισαγωγής των μηχανών στην παραγωγή και της ανάγκης να πουληθούν όλα αυτά τα προϊόντα). δ. Η ανάπτυξη του εμπορίου και των τραπεζών (ανάπτυξη των συναλλαγών και των αναγκών των επιχειρήσεων). ε. Η ανάπτυξη της βιομηχανίας και του τομέα των υπηρεσιών. στ. Η αλλαγή στις κοινωνικές σχέσεις (απρόσωπες σχέσεις των κατοίκων των μεγάλων πόλεων).

2β. Να εξηγήσετε γιατί η εξέλιξη της τεχνολογίας αλλάζει την αίσθηση του χώρου και του χρόνου.

Οι τεχνολογίες των επικοινωνιών και των συγκοινωνιών «εκμηδενίζουν» την αίσθηση των χιλιομετρικών αποστάσεων. Σε μικρότερο χρόνο, σε σχέση με το παρελθόν, διανύουμε τα ίδια χιλιόμετρα, οπότε έχουμε την αίσθηση ότι ο χώρος μικραίνει.

Β' ΟΜΑΔΑ

1α. Να αναλύσετε τις αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις που έχει επιφέρει ο κυβερνοχώρος αναφέροντας και ένα παράδειγμα.

Οι άνθρωποι, μέσα από τα δικτυακά μέσα κοινωνικών επαφών, δημιουργούν νέα είδη σχέσεων. Οι ανθρώπινες σχέσεις από προσωπικές (face to face) μετατρέπονται σε απρόσωπες (screen to screen): Πολλοί άνθρωποι περνούν αρκετές ώρες στα δικτυακά μέσα κοινωνικής δικτύωσης και δε βγαίνουν έξω να συναντήσουν τους φίλους τους.

1β. Να εξηγήσετε με ένα παράδειγμα την άποψη ότι «η διάκριση ανάμεσα σε αυτούς που έχουν πρόσβαση στη γνώση και στην πληροφορία και σε αυτούς που δεν την έχουν συνιστά μια νέα μορφή ανισότητας».

Όσοι δεν έχουν πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες ή δεν μπορούν να τις χειριστούν αποκλείονται από τα περισσότερα επαγγέλματα. Έτσι, δημιουργούνται νέες κοινωνικές ανισότητες.

2α. Η παραοικονομία συνδέεται με τη φοροδιαφυγή και, αν ναι, πώς;

Η παραοικονομία σημαίνει ταυτόχρονα και φοροδιαφυγή. Η αδήλωτη στις φορολογικές αρχές οικονομική δραστηριότητα (μισθωτή εργασία, παροχή υπηρεσιών, επιχειρηματική δραστηριότητα) σημαίνει και απόκρυψη εισοδημάτων.

2β. Τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας. Εξηγήστε, με ένα παράδειγμα από την καθημερινότητά σας, αν ισχύουν.

Η συγκέντρωση του πληθυσμού στις πόλεις και η περιβαλλοντική υποβάθμιση της καθημερινής μας ζωής.

Επιπλέον:

- Πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί η κοινωνική ανισότητα που προκαλείται από την άνιση πρόσβαση στη γνώση και στην τεχνολογία;

Πρέπει να ληφθεί μέριμνα για την εκπαίδευση του πληθυσμού στις νέες τεχνολογίες, όχι μόνο κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης αλλά και αργότερα (σεμινάρια κτλ.).

3.1 Η θρησκεία: ελληνορθόδοξη παράδοση**Θεσμός**

- Κάθε κοινωνία έχει ανάγκες (διατροφή μελών, εκπαίδευση, περίθαλψη, άμυνα σε περίπτωση επίθεσης).
- Αυτές οι ανάγκες ικανοποιούνται μέσω των κοινωνικών θεσμών.
- Οι θεσμοί είναι πλέγματα ρόλων και σχέσεων μέσω των οποίων ικανοποιούνται οι ανάγκες των μελών της κοινωνίας.
- ✓ Για παράδειγμα, ο θεσμός του σχολείου είναι πλέγμα ρόλων (εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς) και σχέσεων (στα σχολεία υπάρχουν σχέσεις που διέπονται από κανονισμούς). Σε αυτόν τον θεσμό, η κοινωνία διαπαιδαγωγεί τα νέα μέλη της.
- Οι θεσμοί δεν είναι σταθεροί. Αλλάζουν στον χρόνο αλλά και από κοινωνία σε κοινωνία. Για παράδειγμα, το σχολείο πριν από 50 χρόνια ήταν διαφορετικό από ό,τι είναι σήμερα. Επίσης, είναι διαφορετικό από χώρα σε χώρα.

Αξίες

- Αξίες είναι αυτό που κάθε άνθρωπος και κάθε κοινωνία θεωρούν σημαντικό.
- Για παράδειγμα, η πατρίδα είναι μια αξία, διότι οι άνθρωποι τη θεωρούν σημαντική.
- Οι αξίες αλλάζουν στον χρόνο και από κοινωνία σε κοινωνία.
- ✓ Κάτι που ήταν σημαντικό πριν από 40 χρόνια, μπορεί να μην είναι σημαντικό σήμερα. Επίσης, κάτι που είναι σημαντικό στην ελληνική κοινωνία μπορεί να μην είναι σημαντικό στην ιταλική.

Η θρησκεία στον ελλαδικό χώρο

- Η θρησκεία έπαιξε ιδιαίτερο ρόλο στη διαμόρφωση της ελληνικής κοινωνίας.
- Η Καινή Διαθήκη γράφτηκε στην ελληνική γλώσσα.
- Οι Πατέρες της Εκκλησίας χρησιμοποίησαν στοιχεία της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας για να αναπτύξουν τον χριστιανικό στοχασμό, παρά το γεγονός ότι ο χριστιανισμός συγκρούστηκε με την αρχαία ελληνική κληρονομιά (πολιτική του Θεοδοσίου του Α' και του Ιουστινιανού).
- Ο χριστιανισμός έγινε κυρίαρχη ιδεολογία στο Βυζάντιο και αντικείμενο διδασκαλίας στα πανεπιστήμια της εποχής μαζί με τα αρχαία ελληνικά κείμενα και τις επιστήμες.
- Την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, η χριστιανική θρησκεία έγινε ο ενοποιοτικός κρίκος των υπόδουλων Ελλήνων.

- Παραμονές της Επανάστασης, η χριστιανική πίστη συνδυάστηκε με το αίσθημα της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς, που φορείς της είναι οι Έλληνες.
- Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, η Ορθόδοξη Εκκλησία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πορεία του. Στην προμετωπίδα του ελληνικού Συντάγματος αναφέρεται «Στο Όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος» και στο άρθρο 3 (παρ. 1) τονίζεται ότι «*Επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα είναι η θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού*».

Στοιχεία της ελληνορθόδοξης παράδοσης

α. Η παιδεία

- Στην κλασική αντίληψη για την παιδεία (αρχαία Ελλάδα) ο άνθρωπος είναι προσωπικότητα, ένα όλον.
- Η ελληνορθόδοξη παράδοση υιοθετεί αυτή την αντίληψη και αντιμετωπίζει τον άνθρωπο ως «πρόσωπο».
- Αυτό σημαίνει ότι ενδιαφέρεται για την παιδεία, για τη συνολική ανάπτυξη και μόρφωση του ανθρώπου, και όχι μόνο για την εκπαίδευσή του σε κάποιες δεξιότητες.
- Ο περιορισμός της εκπαίδευσης του ανθρώπου σε κάποιες δεξιότητες δημιουργεί αυτό που ο Γερμανός κοινωνιολόγος Μαξ Βέμπερ σπλιτίτευσε: «*ειδικούς χωρίς μυαλό και ανθρώπους της ηδονής χωρίς ψυχή*».
- ✓ Ειδικούς επιστήμονες που δεν μπορούν να σκεφτούν κριτικά τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες καθώς και το πώς μπορεί να αξιοποιηθεί η επιστήμη τους προς όφελος των ανθρώπων.
- ✓ Ανθρώπους που προτάσσουν την ηδονή και τις εφήμερες απολαύσεις, και όχι αξίες που δίνουν νόημα στη ζωή όπως η αλληλεγγύη, η αγάπη κτλ.

β. Η φιλοσοφία

- Οι αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι έθεσαν τις βάσεις της λογικής και της επιστήμης.
- Η ορθόδοξη χριστιανική παράδοση πήρε πολλά στοιχεία από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία, δημιουργώντας μια νέα σύνθεση.

γ. Η εκκλησία και η κοινότητα

- Η ενορία της Ορθόδοξης Εκκλησίας είναι μια κοινότητα πιστών.
- Στηρίζεται στην αλληλεγγύη και στην αλληλοβοήθεια των μελών.
- Στο εξωτερικό, η εκκλησία είναι συνδυαστικό στοιχείο των Ελλήνων μεταναστών και των ομογενών που κατοικούν εκεί.

δ. Η τέχνη

- Η χριστιανική βυζαντινή τέχνη πήρε πολλά στοιχεία από την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, προσαρμόζοντάς τα στο πνεύμα του χριστιανισμού.

3.2 Η οικογένεια: το κύτταρο της ατομικής και συλλογικής ζωής

Οικογένεια

- Είναι ο βασικός κοινωνικός θεσμός.
- Υπάρχει σε όλες τις κοινωνίες, από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα, με διαφορετικές μορφές.
- Η μορφή της εξαρτάται από τις κοινωνικές συνθήκες.

Μορφές της οικογένειας

α) Πυρηνική

- Αποτελείται από το ζευγάρι και τα παιδιά του.
- Είναι ο κυρίαρχος τύπος οικογένειας στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες.

β) Εκτεταμένη

- Υπήρχε σε κτηνοτροφικές κυρίως κοινωνίες, διότι οι οικογένειες χρειάζονταν πολλά χέρια για τη βοσκή και τη φροντίδα των μεγάλων κοπαδιών.
- Υπήρχε και σε αγροτικές κοινωνίες, με την προϋπόθεση ότι η γη ήταν μεγάλη σε έκταση και μπορούσε να τους θρέψει όλους.
- Αποτελείται από πολλές πυρηνικές οικογένειες.
- Υπάρχει ένας αρχηγός, ο *pater familias*.
- Σήμερα, στις ανεπτυγμένες κοινωνίες υπάρχουν ελάχιστες εκτεταμένες οικογένειες, κυρίως στην ύπαιθρο.

γ) Μεικτή οικογένεια

- Είναι ένας ενδιάμεσος τύπος, μεταξύ πυρηνικής και εκτεταμένης οικογένειας.
- Ουσιαστικά, πρόκειται για την περίπτωση που μαζί με το ζευγάρι συγκατοικούν οι γονείς του/της συζύγου ή τα αδέρφια του/της.

δ) Μονογονεϊκή οικογένεια

- Αποτελείται από τον ένα γονέα με το παιδί.
- Προκύπτει είτε από τον θάνατο του ενός από τους δύο γονείς είτε από διαζύγιο.

ε) Χωλή οικογένεια

- Υπάρχει όταν ο/η σύζυγος απουσιάζει από την οικογένεια για μεγάλο χρονικό διάστημα (π.χ. εργασία σε άλλη πόλη, στο εξωτερικό κτλ.).

Αλλαγή στη μορφή και στις λειτουργίες της οικογένειας

- Η αλλαγή της κοινωνίας άλλαξε τη μορφή και τις λειτουργίες που επιτελεί η οικογένεια.
- Η βιομηχανική επανάσταση και η συσσώρευση του πληθυσμού στις πόλεις ήταν καθοριστικοί παράγοντες για την αλλαγή της οικογένειας.

- Οι λειτουργίες της οικογένειας έχουν περιοριστεί σε σχέση με το παρελθόν και έχουν αναληφθεί από άλλους θεσμούς.

Οι λειτουργίες της οικογένειας στις σύγχρονες κοινωνίες είναι:

α) Αναπαραγωγή

- Στην οικογένεια γίνεται η αναπαραγωγή του ανθρώπινου είδους.

β) Ανατροφή και κοινωνικοποίηση

- Η ανατροφή των παιδιών και η κοινωνικοποίησή τους γίνονται αρχικά στην οικογένεια.

γ) Ψυχολογική και συναισθηματική στήριξη

- Η οικογένεια στηρίζει τα μέλη της.
- Τους δίνει αγάπη, συμβουλές, τα βοηθά να αποκτήσουν «ταυτότητα».

δ) Ενδιαφέρον για το μέλλον των μελών της

- Η οικογένεια ενδιαφέρεται για το μέλλον των μελών της, το επάγγελμα που θα ακολουθήσουν κτλ.

ε) Φροντίδα των μελών που έχουν ανάγκη

- Η οικογένεια φροντίζει τα παιδιά και τα μεγαλύτερα μέλη της, ενδιαφέρεται για την υγεία τους και τα υποστηρίζει στις δυσκολίες.
- Η οικογένεια είναι «λιμάνι», όπως έλεγε και ο κοινωνιολόγος Κρίστοφερ Λας.

Ο γάμος

- Η οικογένεια ξεκινά με την ένωση δύο προσώπων διαφορετικού φύλου.
- Ο γάμος αποτελεί «διαβατήρια τελετουργία».
- Είναι ο κύριος τρόπος δημιουργίας οικογένειας.
- Φυσικά, οικογένεια μπορεί να δημιουργηθεί και χωρίς γάμο.

«Λύση» του γάμου

α) Θάνατος ενός από τους συζύγους

- Ο γάμος «λύνεται» αναγκαστικά.

β) Διαζύγιο.

- Νομική «λύση» του γάμου.

Αλλαγή της μορφής της οικογένειας

- Η «λύση» του γάμου μετατρέπει την οικογένεια σε μονογονεϊκή.
- Αυτό σημαίνει ότι η οικογένεια υφίσταται και μετά το διαζύγιο. Συνεχίζει να υπάρχει, με άλλη μορφή.

3.3 Η εκπαίδευση

Παιδεία και εκπαίδευση

- Παιδεία είναι η καλλιέργεια κάθε ανθρώπου: το σύνολο των γνώσεών του και οι αισθητικές προτιμήσεις του (τι μουσική ακούει, αν και τι λογοτεχνία διαβάζει, πώς περνά τον ελεύθερο χρόνο του κτλ.).
- Εκπαίδευση είναι η συστηματική αγωγή, ένας από τους τρόπους απόκτησης παιδείας.
- Η εκπαίδευση αποσκοπεί στη μόρφωση και στην κοινωνικοποίηση των νέων.
- Η εκπαίδευση είναι παράγοντας οικονομικής ανάπτυξης.
- Η εκπαίδευση είναι δικαίωμα των ανθρώπων.

Η εκπαίδευση στην ελληνική κοινωνία

- Η εκπαίδευση αποτελούσε και αποτελεί το βασικό μέσο κοινωνικής ανόδου των παιδιών από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις.
- Οι μορφωμένοι, στην Ελλάδα, απολάμβαναν και απολαμβάνουν εκτίμησης.
- Η εκπαίδευση αποτελεί βασικό ζήτημα της ελληνικής κοινωνίας, αλλά έχει συνδεθεί περισσότερο με τη λήψη πτυχίων και λιγότερο με το περιεχόμενο και την ποιότητά της.

Ελληνικό Σύνταγμα και εκπαίδευση

- Σύμφωνα με το ελληνικό Σύνταγμα (Άρθρο 16), η εκπαίδευση:
 - ✓ είναι εννιάχρονη υποχρεωτική (δημοτικό + γυμνάσιο)
 - ✓ παρέχεται δωρεάν σε όλες τις βαθμίδες
 - ✓ είναι βασική αποστολή του κράτους
 - ✓ αποσκοπεί στην ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, στην ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης καθώς και στη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.

Βασικοί σκοποί της Πρωτοβάθμιας και της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

α) Η μετάδοση γνώσεων / ικανοτήτων / δεξιοτήτων

- Η εκπαίδευση παρέχει στους νέους γνώσεις και τους αναπτύσσει δεξιότητες προκειμένου να συνεχίσουν τις σπουδές τους και να ασκήσουν κάποιο επάγγελμα.

β) Η μετάδοση βασικών αξιών και παραδόσεων

- Η εκπαίδευση μεταδίδει στους νέους στοιχεία και αξίες του ελληνικού πολιτισμού.

γ) Η κοινωνικοποίηση

- Η εκπαίδευση αποτελεί βασικό φορέα κοινωνικοποίησης των νέων, καθώς:
 - ✓ τους εμπνέει αξίες και ιδανικά

- ✓ τους προβάλλει πρότυπα (παραδείγματα) συμπεριφοράς
- ✓ τους αναπτύσσει την κοινωνική αλληλεγγύη
- ✓ τους βοηθά να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους.

Οι πυλώνες της εκπαίδευσης, σύμφωνα με την UNESCO

- Στον 21ο αιώνα η εκπαίδευση πρέπει να καθιστά το άτομο ικανό:
 - 1) να μάθει πώς να μαθαίνει
 - 2) να μάθει πώς να πράττει
 - 3) να μάθει πώς να συνυπάρχει/συμβιώνει
 - 4) να μάθει πώς να υπάρχει.

Εκπαίδευση και οικονομία

- Η οικονομία κινείται με ταχύτητα, την οποία η εκπαίδευση είναι δύσκολο να παρακολουθήσει.
- Το εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να προσαρμόζεται στις αλλαγές της οικονομίας και της κοινωνίας.
- Αλλαγές που υποχρεώνουν την εκπαίδευση σε μεταρρύθμιση είναι:
 - ✓ η αύξηση του χρόνου εκπαίδευσης
 - ✓ η δημιουργία νέων επιστημονικών ειδικοτήτων
 - ✓ η κατάργηση υπαρχόντων επαγγελμάτων και η εμφάνιση νέων
 - ✓ η μείωση του χρόνου εργασίας
 - ✓ η αλλαγή των όρων και τρόπων ζωής
 - ✓ η αύξηση του χρόνου ζωής.

Δια βίου εκπαίδευση

- Οι αλλαγές στην οικονομία και στην κοινωνία έχουν καταστήσει αναγκαία την επανεκπαίδευση του ατόμου σε νέες γνώσεις και δεξιότητες.
- Η δια βίου εκπαίδευση είναι οι θεσμοί που προσφέρουν εκπαίδευση σε διάφορες ηλικίες, μετά την αποφοίτηση του ατόμου από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα (δημοτικό – γυμνάσιο – λύκειο).

Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες

- Η πολιτεία οφείλει να εξασφαλίσει το δικαίωμα της εκπαίδευσης σε όλους και σε όλες.
- Γι' αυτό και πρέπει να αμβλυνθούν οι κοινωνικές ανισότητες στην εκπαίδευση.
- Οι μαθητές θεωρούνται τυπικά ίσοι στο σχολείο. Όμως, ουσιαστικά δεν είναι ίσοι. Προέρχονται από οικογένειες με διαφορετικές οικονομικές δυνατότητες, διαφορετική μόρφωση κτλ.
- Αυτές τις ανισότητες το σχολείο πρέπει να τις αντιμετωπίσει. Διαφορετικά, αντιμετωπίζοντας τους μαθητές και τις μαθήτριες «ως ίσους», καταλήγει να αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες. Ο Γάλλος κοινωνιολόγος Πιερ Μπουρντιέ ανα-

φέρει: «Δεν υπάρχει πιο άδικο σχολείο από αυτό που αντιμετωπίζει διαφορετικούς ανθρώπους με τον ίδιο τρόπο».

3.4 Ελευθερία, δημοκρατία και ειρήνη

α. Η ελευθερία

- Η ελευθερία, κατά τον Αριστοτέλη, είναι το μέσον μεταξύ της ανελευθερίας και της ασυδοσίας.
- Ελευθερία είναι να ζει κάποιος με τον τρόπο που θέλει, αλλά όχι να κάνει ό,τι θέλει.
- Η ελευθερία είναι προϋπόθεση για να ζουν οι άνθρωποι με αξιοπρέπεια.
- Όμως, η ελευθερία του καθενός σταματάει εκεί όπου αρχίζει η ελευθερία του άλλου.
- Γι' αυτό και ελευθερία σημαίνει, εκτός από δικαιώματα, και υποχρεώσεις.
- Ελευθερία σημαίνει ευθύνη και αυτοπεριορισμό προς όφελος του κοινού καλού.
- Σε καθεστώς διάλυσης της πολιτείας και της κοινωνίας, η ελευθερία χάνεται. Επικρατεί ο νόμος της ζούγκλας, όπου οι πιο ισχυροί επιβάλλουν τη θέλησή τους στους πιο ανίσχυρους.

β. Η δημοκρατία

- Δημοκρατία είναι το πολίτευμα στο οποίο την εξουσία έχει ο λαός.
- Ανώτατο όργανο της πολιτείας είναι ο λαός.
- Γι' αυτό και η δημοκρατία είναι κυρίως τρόπος ζωής. Είναι καθημερινό διακύβευμα. Οι άνθρωποι οφείλουν να μάθουν να ακούν και να σέβονται την άποψη των άλλων. Πράγμα όχι εύκολο.
- Η δημαγωγία, η κατάχρηση της ελευθερίας και η πρόταξη του ατομικού συμφέροντος βλάπτουν τη δημοκρατία.

Χαρακτηριστικά της δημοκρατίας

1. Ελευθερία – Ισότητα

- Πρόκειται για τις βασικές αξίες της δημοκρατίας.
- Είναι οι δύο αξίες για τις οποίες δεν μπορεί να γίνει συζήτηση ή ψηφοφορία.
- Χωρίς ελευθερία και ισότητα δεν υπάρχει δημοκρατία.

2. Οι εκλογές

- Πολίτης είναι αυτός που έχει δικαιώματα και υποχρεώσεις και συμμετέχει ενεργά στα κοινά.
- Βασικό στοιχείο της έννοιας του πολίτη είναι το δικαίωμα της ψήφου.

- Η ψήφος του κάθε πολίτη είναι ισάξια με αυτήν των άλλων πολιτών. Στη δημοκρατία, η γνώμη όλων έχει την ίδια αξία.

3. Ειρήνη

- «Πόλεμος είναι η συνέχιση της πολιτικής με βίαια μέσα» (Κλαούζεβιτς).
- Πόλεμος σημαίνει και αποτυχία της πολιτικής για ειρηνική επίλυση των προβλημάτων.
- Ο πόλεμος καταστρέφει. Η ειρήνη βοηθά τις κοινωνίες να προοδεύσουν.
- Αρχή του Διεθνούς Δικαίου είναι η «ειρηνική επίλυση των διαφορών», την οποία επιδιώκει και ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.
- Η Ελλάδα κυριολεκτικά καταστράφηκε στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (υπέστη τριπλή κατοχή από Γερμανία, Ιταλία και Βουλγαρία), γεγονός που εμπόδισε σημαντικά την πορεία της ανάπτυξής της.

3.5 Η φυσική και πολιτισμική κληρονομιά

A. Φυσική κληρονομιά

- Η Ελλάδα διαθέτει ένα όμορφο φυσικό περιβάλλον.
- Το τοπίο παρουσιάζει πλούσιες εναλλαγές: βουνά, πεδιάδες, νησιά και παραλίες.
- Υπάρχουν προστατευμένες περιοχές και πλούσια βιοποικιλότητα (ποικιλία ειδών της πανίδας και της χλωρίδας, δηλαδή των ειδών ζώων και φυτών).
- Δυστυχώς, η χλωρίδα και η πανίδα της χώρας μας έχουν υποστεί καταστροφές από αλόγιστες και ανεξέλεγκτες ανθρώπινες δραστηριότητες (καταστροφή δασών, κυνήγι, φυτοφάρμακα κτλ.).
- Η σημασία της βιοποικιλότητας είναι τεράστια, διότι:
 - ✓ Εξισορροπεί τη σχέση ανθρώπου - φύσης (π.χ., η καταστροφή των δασών κάνει τα καλοκαίρια να είναι πιο θερμά, ενώ οι άνθρωποι αναγκάζονται στους κλειστούς χώρους να χρησιμοποιούν επί πολλές ώρες κλιματιστικά, και αυτό με τη σειρά του έχει νέες επιπτώσεις κ.ο.κ.).
 - ✓ Η καταστροφή της βιοποικιλότητας διαταράσσει την αλυσίδα της ζωής (καθώς χάνονται ορισμένα είδη ζώων και φυτών, αναπτύσσονται άλλα είδη, και αυτό μπορεί να μην είναι τελικά θετικό - για παράδειγμα, η μείωση του αριθμού των γατών σε μια πόλη οδηγεί στην αύξηση των εντόμων κτλ.).

B. Πολιτισμική κληρονομιά

- Πολιτισμός είναι το σύνολο των επιτευγμάτων του ανθρώπου.
- Πολιτισμός είναι τρόπος ζωής, το πώς δηλαδή ζουν οι άνθρωποι.

- Ο ελληνικός πολιτισμός περιλαμβάνει σημαντικά επιτεύγματα κάθε ιστορικής εποχής (Αρχαιότητα, Ελληνιστική Περίοδος, Μεσαίωνας κτλ.).

Η στάση απέναντι στο παρελθόν

- Διατήρηση, σεβασμός και δημιουργική αξιοποίηση του παρελθόντος δε σημαίνουν προγονοπληξία.
- Προγονοπληξία είναι η άκριτη αποδοχή του παρελθόντος, η βίαιη και άκριτη επιβολή του στο παρόν.
- ✓ Η καθαρεύουσα και η εμμονή στο τυπικό της αρχαίας ελληνικής γλώσσας αποτελεί παράδειγμα προγονοπληξίας. Αποτέλεσμα: οι μαθητές στα ελληνικά σχολεία διδάσκονται πολλές ώρες το τυπικό της αρχαίας ελληνικής γλώσσας (γραμματική και συντακτικό) και γνωρίζουν ελάχιστα πράγματα για την ελληνικό πολιτισμό, τη φιλοσοφία, την ιστορία κτλ.
- Το παρελθόν πρέπει να αξιοποιείται δημιουργικά, ώστε να γίνεται παράγοντας κατανόησης του παρόντος και βατήρας για ένα καλύτερο μέλλον.

Δημιουργικός και άγονος ιστορισμός

- Άγονος ιστορισμός είναι η άκριτη προσκόλληση στο παρελθόν, η αντιγραφή του, η προσπάθεια να επιβληθεί το χθες στο σήμερα.
- Δημιουργικός ιστορισμός είναι η αξιοποίηση του παρελθόντος, η υιοθέτηση των δημιουργικών του στοιχείων στο σήμερα, με σκοπό την κατανόηση του παρόντος και τη σχεδίαση ενός καλύτερου μέλλοντος.

3.6 Φιλοπατρία – πατριωτισμός και Φιλοκοσμία – κοσμοπολιτισμός

Φιλοπατρία

- Η φιλοπατρία, η αγάπη για την πατρίδα, υπάρχει από την εποχή του Ομήρου. Ο Οδυσσεύς αγαπά την πατρίδα του και εύχεται να την αντικρίσει, ακόμη και αν είναι να πεθάνει.
- Στην αρχαία Ελλάδα, η αγωγή των νέων είχε στόχο:
 - ✓ τη δημιουργία ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών
 - ✓ την αγάπη προς την πατρίδα.

Έθνος

- Έθνη δεν υπήρχαν στην αρχαιότητα και στον Μεσαίωνα.
- Η ιδέα του έθνους είναι προϊόν της Γαλλικής Επανάστασης (1789).
- Η ιδέα του έθνους, του συνόλου δηλαδή των ανθρώπων που έχουν την αίσθηση της ενότητας και της ιστορικής συνέχειας έναντι άλλων εθνών, είναι σχετικά

νέα στην ιστορία.

- Η ιδέα του έθνους, την εποχή που διαμορφώθηκε, ήταν κατά των μοναρχών και των αυτοκρατοριών που καταπίεζαν τους λαούς. Τα έθνη-κράτη που δημιουργήθηκαν ήταν αποτέλεσμα της προσπάθειας των λαών να αποκτήσουν ανεξάρτητη κρατική οργάνωση, και να αυτοκυβερνηθούν με δημοκρατία (επανάσταση του 1821 ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία).
- Η ιδέα του έθνους είναι η κινητήρια δύναμη των εθνικοαπελευθερωτικών κινήσεων του 19ου και του 20ού αιώνα. Είναι μια ιδέα που πηγάζει από τον λαό.
- Το έθνος στη σύγχρονη εποχή έγινε, σε συγκεκριμένες ιστορικές στιγμές, ιδέα αντίστασης του λαού στην ξένη κατοχή (η περίπτωση της Ελλάδας το 1940).
- Γι' αυτό και η τήρηση του Συντάγματος, αλλά και του δημοκρατικού πολιτεύματος, «επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων». (Άρθρο 120, παρ. 4)

Πατρίδα

- Είναι ο τόπος στον οποίο ζουν οι ομοεθνείς.
- Παλιότερα, ο όρος «πατρίδα» είχε πιο στενό, απλώς γεωγραφικό περιεχόμενο. Ήταν ο τόπος ταφής των προγόνων, ο τόπος γέννησης.
- Η πατρίδα είναι ψυχοκοινωνικό φαινόμενο, είναι ο δεσμός που συνδέει συναισθηματικά τους ανθρώπους με έναν τόπο.
- Όσοι συνδέονται με τον δεσμό αυτόν έχουν κοινές αξίες, κοινές παραδόσεις και κοινό ιστορικό παρελθόν.
- Πατρίδα και έθνος δεν ταυτίζονται.

Εθνικισμός

- Δεν έχει σχέση με τον πατριωτισμό, την αγάπη προς την πατρίδα.
- Θεωρεί ότι ένα έθνος είναι ανώτερο από τα άλλα.
- Όταν έχει επεκτατικές βλέψεις, δηλαδή την υποδούλωση άλλων εθνών, ο εθνικισμός μετατρέπεται σε **σοβινισμό**.

Πατριωτισμός και εθνικισμός

- Η αγάπη για την πατρίδα είναι ο πατριωτισμός.
- Πατριωτισμός είναι η αίσθηση του «Εμείς».
- Ο εθνικισμός είναι η αντίληψη ότι ένα έθνος είναι ανώτερο από τα άλλα έθνη.
- Όταν μετατρέπεται σε προσπάθεια επιβολής ενός έθνους σε άλλα γίνεται επιθετικός εθνικισμός.
- Ο πατριωτισμός δεν έχει επιθετικές βλέψεις. Προασπίζεται το εθνικό του έδαφος, τον λαό του, τις παραδόσεις του.

Φιλοκοσμία

- **Φιλοκοσμία** (φιλώ + κόσμος = αγαπώ τον κόσμο) είναι η αγάπη και ο σεβασμός προς όλον τον κόσμο.
- Δεν περιορίζεται σε κάποιο έθνος, αγκαλιάζει όλους τους λαούς.
- Άλλωστε, σήμερα τα προβλήματα έχουν διεθνή χαρακτήρα. Η φτώχεια, οι ανισότητες, το οικολογικό πρόβλημα και η διατήρηση της ειρήνης έχουν διεθνή χαρακτήρα. Απαιτούν συνεργασία όλων των κρατών και από κοινού αντιμετώπιση για να επιλυθούν.
- ✓ Τα πυρηνικά ατυχήματα στο Τσέρνομπιλ (πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.) και στη Φουκουσίμα (Ιαπωνία), με τις τραγικές διεθνείς επιπτώσεις τους, δείχνουν τον διεθνή χαρακτήρα των προβλημάτων.

Κοσμοπολιτισμός

- Οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου αποδυνάμωσαν την πόλη-κράτος, προς όφελος της αυτοκρατορίας.
- Σε αυτές τις συνθήκες εμφανίστηκε η ιδέα του πολίτη του κόσμου (κοσμοπολίτη) και εξασθένησε η ιδέα του πολίτη της πόλης-κράτους.
- Ο κοσμοπολιτισμός είναι αντίθετος με τον τοπικισμό (τα προβλήματα του τόπου μου είναι σημαντικότερα) και τον εθνικισμό (το έθνος μου είναι ανώτερο από τα άλλα).
- Σήμερα, με την εξέλιξη των Τεχνολογιών των Πληροφοριών και των Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.) ο κόσμος έχει γίνει ένα «παγκόσμιο χωριό». Οι εξελίξεις που σημειώνονται σε μία χώρα επηρεάζουν τις υπόλοιπες χώρες.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Α΄ ΟΜΑΔΑ

1α. Βάλτε Σ (Σωστό) ή Λ (Λάθος) στην αντίστοιχη απάντηση:

- Δημιουργικός ιστορισμός είναι η δημιουργική αξιοποίηση του παρελθόντος. Σ
- Η πυρηνική οικογένεια είναι αυτή που αποτελείται από το ζευγάρι και τα παιδιά του. Σ
- Το εκπαιδευτικό σύστημα χρειάζεται να είναι σταθερό και αμετάβλητο. Λ
- Ο σοβινισμός είναι μορφή του εθνικισμού. Σ

1β. Η αγάπη προς την πατρίδα εκφράζεται με (να κυκλώσετε τη σωστή απάντηση):

δ. Τον πατριωτισμό.

1γ. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες της Α΄ στήλης με τις έννοιες της Β΄ στήλης, γράφοντας τον αντίστοιχο αριθμό της Α΄ στήλης στο κενό της Β΄ στήλης.

1. πυρηνική οικογένεια – κυριαρχεί στις βιομηχανικές κοινωνίες
2. εκτεταμένη οικογένεια – πατριαρχική οικογένεια
3. μονογονεϊκή οικογένεια – περιλαμβάνει μόνο έναν γονέα
4. χωλή οικογένεια – ο ένας γονέας απουσιάζει για μεγάλα διαστήματα
5. μεικτή οικογένεια – συμβιώνουν το ζευγάρι και η αδερφή της συζύγου

2α. Να διατυπώσετε τις απόψεις σας σχετικά με τη διατήρηση της βιοποικιλότητας.

Βιοποικιλότητα είναι η ποικιλία της χλωρίδας και της πανίδας, το σύνολο δηλαδή των φυτών και των ζώων μιας χώρας, μιας περιοχής. Η σημασία της είναι τεράστια, διότι:

- α) εξισορροπεί τη σχέση ανθρώπου-φύσης
- β) είναι πλούτος αξιοποιήσιμος τουριστικά.

Η καταστροφή της βιοποικιλότητας διαταράσσει την αλυσίδα της ζωής και κάνει μια χώρα ή μια περιοχή οικολογικά φτωχότερη.

2β. Να διακρίνετε την έννοια του πατριωτισμού από αυτήν του εθνικισμού.

Πατριωτισμός είναι η αγάπη για την πατρίδα. Είναι η αίσθηση του «Εμείς», ότι ανήκουμε κάπου. Ο πατριώτης υπερασπίζεται τον λαό του, την ιστορία και τις παρα-

δόσεις του. Σέβεται τις πατρίδες των άλλων λαών και τα άλλα έθνη, και δεν έχει επιθετικές βλέψεις.

Εθνικισμός είναι η αντίληψη κατά την οποία το έθνος είναι ανώτερο από τα άλλα έθνη. Όταν έχει επιθετικές και κατακτητικές βλέψεις, γίνεται επιθετικός εθνικισμός.

Β' ΟΜΑΔΑ

1α. Να αναπτύξετε την ελευθερία και την ισότητα ως χαρακτηριστικά της δημοκρατίας.

α) Ελευθερία - Ισότητα

- Πρόκειται για τις βασικές αξίες της δημοκρατίας.
- Είναι οι δύο αξίες για τις οποίες δεν μπορεί να γίνει συζήτηση ή ψηφοφορία.
- Χωρίς ελευθερία και ισότητα δεν υπάρχει δημοκρατία.

1β. Αναπτύξτε την έννοια της ελληνορθόδοξης παράδοσης.

Η ελληνορθόδοξη παράδοση προέκυψε από τη δημιουργική αξιοποίηση στοιχείων της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας από τον χριστιανισμό. Την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, ο χριστιανισμός έγινε κυρίαρχη ιδεολογία και αντικείμενο διδασκαλίας στα πανεπιστήμια της εποχής, μαζί με τα αρχαία ελληνικά κείμενα και τις επιστήμες. Την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας, η χριστιανική θρησκεία έγινε ο ενοποιητικός κρίκος των υπόδουλων Ελλήνων. Παραμονές της Επανάστασης, η χριστιανική πίστη συνδυάστηκε με το αίσθημα της αρχαίας ελληνικής κληρονομιάς, που φορείς της είναι οι Έλληνες. Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους, η Ορθόδοξη Εκκλησία έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πορεία του. Στην προμετωπίδα του ελληνικού Συντάγματος αναφέρεται «Στο Όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος» και στο άρθρο 3 (παρ. 1) τονίζεται ότι «*Επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα είναι η θρησκεία της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού*». Γι' αυτό στην Ελλάδα η συνεργασία της ορθοδοξίας με τη συγκρότηση του έθνους και το κράτος οδήγησε στην ελληνορθόδοξη ταυτότητα και παράδοση.

2α. Να εξηγήσετε το περιεχόμενο της ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς.

Ο ελληνικός πολιτισμός περιλαμβάνει σημαντικά επιτεύγματα κάθε ιστορικής εποχής (αρχαιότητα, ελληνιστική περίοδος, μεσαίωνας κτλ.). Η δημοκρατία, η ελευθερία, ο ορθός λόγος αλλά και η ορθόδοξη παράδοση - όπως διαμορφώθηκε την περίοδο του Βυζαντίου και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας - είναι ιστορικά στοιχεία της ελληνικής πολιτισμικής κληρονομιάς.

2β. Να εξηγήσετε γιατί η εκπαίδευση αποτελεί μια διαχρονική αξία της ελληνικής κοινωνίας.

Η εκπαίδευση αποτελούσε και αποτελεί το βασικό μέσο κοινωνικής ανόδου των παιδιών από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Οι οικογένειες από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα προσπαθούσαν να μορφώσουν τα παιδιά τους προκειμένου αυτά να έχουν ένα καλύτερο μέλλον. Γι' αυτό και η εκπαίδευση αποτελεί βασικό ζήτημα της ελληνικής κοινωνίας, αλλά έχει συνδεθεί περισσότερο με τη λήψη πτυχίων και λιγότερο με το περιεχόμενο και την ποιότητά της. Οι μορφωμένοι στη χώρα μας, ακόμη και όταν η οικονομική τους κατάσταση δεν είναι καλή, έχουν κύρος και χαίρουν εκτίμησης. Το ελληνικό Σύνταγμα (Άρθρο 16) κατοχυρώνει τη δωρεάν εκπαίδευση σε όλες τις βαθμίδες και την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση (δημοτικό + γυμνάσιο). Η εκπαίδευση στην Ελλάδα, σύμφωνα με το Σύνταγμα, αποσκοπεί στην ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, στην ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης καθώς και στη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.

Επιπλέον:

- **Να συζητήσετε ποια προβλήματα αντιμετωπίζει η σύγχρονη μονογονεϊκή οικογένεια.**

Η μονογονεϊκή οικογένεια έχει προκύψει είτε από τον θάνατο ενός εκ των δύο συζύγων είτε από διαζύγιο. Το παιδί ζει με τον έναν από τους δύο γονείς. Η μονογονεϊκή οικογένεια αντιμετωπίζει οικονομικά προβλήματα, αν ο γονιός δεν είναι εύπορος. Πρόσφατες στατιστικές δείχνουν ότι στην Ελλάδα οι περισσότερες μονογονεϊκές οικογένειες ζουν στο όριο -ή κάτω από το όριο- της φτώχειας, διότι υπάρχει μόνο το εισόδημα του ενός γονιού. Η αδυναμία της πολιτείας να στηρίξει τον έναν γονιό με θεσμούς φύλαξης και διαπαιδαγώγησης του παιδιού κάνει τα πράγματα ακόμη πιο δύσκολα, καθώς τις ώρες που αυτός εργάζεται δεν έχει πού να αφήσει το παιδί. Τέλος, η απουσία του ενός γονιού ενδέχεται να δημιουργήσει συναισθηματικά προβλήματα στο παιδί.

- **Να συζητήσετε στην τάξη τα αρνητικά φαινόμενα που στιγματίζουν τη σύγχρονη δημοκρατία.**

Η δημοκρατία είναι κυρίως τρόπος ζωής. Είναι καθημερινό διακύβευμα. Οι άνθρωποι οφείλουν να μάθουν να ακούν και να σέβονται την άποψη των άλλων. Πράγμα όχι εύκολο. Η δημαγωγία, η κατάχρηση της ελευθερίας και η πρόταξη του ατομικού συμφέροντος βλάπτουν τη δημοκρατία. Τη δημοκρατία, επίσης, βλάπτει και η μη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, οι πελατειακές σχέσεις (κεφάλαιο 2) και η κυριαρχία της οικονομίας στην πολιτική (κεφάλαιο 1).